

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Матеріали II Міжнародної наукової-практичної
конференції

30 квітня 2020 року, м. Ужгород

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ужгородський національний університет

Юридичний факультет

Мішкольцьський державний університет, юридичний факультет

Науково-дослідний інститут порівняльного публічного права та
міжнародного права

Науково-дослідний інститут теорії та практики правосуддя
Асоціація міжнародного освітнього та наукового співробітництва

ІНПМЦ
2015

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції

30 квітня 2020 року

Ужгород – 2020

УДК 341.231.14:614(043.2)

З -12

Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (30 квітня 2020 р., м. Ужгород) / ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; за заг. ред. д.ю.н., проф. С.Б. Булеци, к.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 160 с.

ISBN 978-617-7825-15-8

У науковому збірнику опубліковано матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я», що відбулася 30 квітня 2020 р. на базі ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Для наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, студентів правничого напрямку, юристів-практиків, усіх, хто цікавиться питаннями юриспруденції.

*Рекомендовано до друку
Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол №3 від 4 червня 2020 року)*

Редакційна колегія:

Рогач О.Я. – проректор із науково-педагогічної роботи ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., професор; **Лазур Я.В.** – декан юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., професор; **Булеца С.Б.** – завідувач кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., професор; **Barzó Tímea** – head of department of civil law, associate professor in the University of Miskolc, Dr.Nabil, PhD; **Бисага Ю.М.** – зав. кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., проф.; **Бєлов Д.М.** – д.ю.н., проф., проф. кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»; **Білаш О.В.** – заст. декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», к.ю.н., доц.; **Болдіжар С.О.** – к.ю.н., доцент кафедри адмін., фінанс. та інформ. права ДВНЗ «УжНУ»; **Гербут В.С.** – к.ю.н., доцент кафедри адмін., фінанс. та інформ. права ДВНЗ «УжНУ»; **Динис Г.Г.** – зав. кафедри міжнародного права ДВНЗ «УжНУ», к.ю.н., проф.; **Заборовський В.В.** – д.ю.н., проф. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Карабін Т.О.** – зав. кафедри адмін., фінанс. та інформ. права ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н.; **Менджул М.В.** – к.ю.н., доц., доц. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Паніна Ю.С.** – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Савчин М.В.** – директор НДІ порівняльного публічного права та міжнародного права ДВНЗ «УжНУ», д.ю.н., проф.; **Черевко П.П.** – заст. декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», к.ю.н., доц.; **Чепис О.І.** – к.ю.н., доц., доц. кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ»; **Фетько Ю.С.** – к.ю.н., викладач кафедри міжнародного права ДВНЗ «УжНУ»; **Фрідманський Р.М.** – заст. декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», к.ю.н., доц.

II Міжнародна науково-практична конференція проведена в рамках проекту «Забезпечення реалізації прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я», що фінансується Міністерством освіти і науки України.

ISBN 978-617-7825-15-8

© ДВНЗ «УжНУ», 2020

© Колектив авторів, 2020

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Uzhhorod National University
Faculty of Law
University of Miskolc, Faculty of Law
Research Institute for Comparative Public Law and International Law
Research Institute of Theory and Practice of Justice
Association of International Educational and Scientific Cooperation

I·II·III·IV·V
2015

**ENSURING FOURTH-GENERATION HUMAN RIGHTS IN THE
HEALTHCARE SYSTEM**

Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference

April 30, 2020

Uzhhorod – 2020

Ensuring Fourth-Generation Human Rights In The Healthcare System. Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (April 30, 2020, Uzhhorod) / SHEI “Uzhhorod National University”; Under the gener. edit. DcS, prof. S. Buletsa, PhD, assoc. prof. M. Mendzhul. Uzhhorod: SHEI “UzhNU”, 2020. 160 p.

ISBN 978-617-7825-15-8

The scholarly collection of materials contains abstracts of II International Scientific and Practical Conference «Ensuring Fourth-Generation Human Rights In The Healthcare System», held on April 30, 2020 on the basis of Uzhhorod National University.

For scholarly and teaching staff, doctoral students, PhD students, students of law specialties, practitioners and all interested in law.

Recommended for publication
by the Academic Council of SHEI “Uzhhorod National University”
(Protocol №3 from 4 June, 2020)

Editorial board:

Oleksandr Rohach – Vice-Rector for Academic Policy and Research of UzhNU, Doctor of Sciences (Law), Professor; **Yaroslav Lazur** – Dean of the Faculty of Law of UzhNU, Doctor of Sciences (Law), Professor; **Sibilla Buletsa** – Head of the Department of Civil Law and Civil Procedural Law of UzhNU, Doctor of Sciences (Law), Professor; **Barzó Tímea** – Head of the Department of Civil Law, professor in the State University of Miskolc, Dr.Habil, PhD; **Yuriy Bysaha** – Head of the Department of Constitutional Law and Comparative Legislature of UzhNU, Doctor of Sciences (Law), Professor; **Dmytro Bielov** – Professor of the Department of Constitutional Law and Comparative Legislature of UzhNU, Doctor of Sciences (Law), Professor; **Oleksandr Bilash** – Deputy dean of the Faculty of Law of UzhNU, associate prof., PhD; **Sandra Boldizhar** – Associate prof. of the Department of Administrative, Financial and Information Law of UzhNU, PhD; **Viktor Herbut** – Associate prof. of the Department of Administrative, Financial and Information Law of UzhNU, PhD; **Heorhiy Dynys** – Head of Department of International Law of UzhNU, Professor; **Viktor Zaborovsky** – Prof. of the Department of Civil Law and Process of UzhNU, Doctor of Sciences (Law); **Tetiana Karabin** – Head of Department of Administrative, Financial and Information Law of UzhNU, Doctor of Sciences (Law); **Marija Mendzhul** – Associate prof. of the Department of Civil Law and Process of UzhNU, associate prof., PhD; **Yulia Panina** – Associate professor of the Department of Civil Law and Process of UzhNU, PhD; **Mykhailo Savchyn** – Director of Scientific and Research Institute of Comparative Public Law and International Law of UzhNU, Doctor of Sciences (Law), Professor; **Pavlo Cherevko** – Deputy dean of the Faculty of Law of UzhNU, associate prof., PhD; **Olesya Chepys** – Associate prof. of the Department of Civil Law and Process of UzhNU, associate prof., PhD; **Julia Fetko** – Lecturer at the Department of International Law of UzhNU, PhD; **Fridmanskyy Roman** – Deputy dean of the Faculty of Law of UzhNU, associate prof., PhD.

II International Scientific and Practical Conference «Ensuring Fourth-Generation Human Rights In The Healthcare System» was supported by the project that is funded by the Ministry of Education And Science Of Ukraine.

ISBN 978-617-7825-15-8

© SHEI “UzhNU”, 2020

© Team of authors, 2020

ЗМІСТ

ВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ	7
Timea Barzó. Medical liability issues in Hungary.....	10
Zuzana Macková. The right to health in the 21st century: a reflection from Slovakia	19
Булеца С.Б. Особливості доступу до Інтернету як четверте покоління прав людини	25
Болдіжар С.О. Четверте покоління прав людини у сфері охорони здоров'я: поняття та класифікація	30
Буковецька Я.М. Міжнародно-правовий механізм захисту соматичних прав людини	36
Гербут В.С. Право на зміну статі в практиці Європейського суду з прав людини	41
Громовчук М.В., Белов Д.М. Правова природа прав людини четвертого покоління: теоретичні засади	46
Голич К. Право на зміну (корекцію) статевої приналежності	52
Дункаускас Е-Л.Р. Біомедицина та міжнародне право: проблема клонування людини	57
Заборовський В.В., Стойка А.В. Окремі питання гендерної самоідентифікації інтерсекс-людей	62
Кашинцева О.Ю. Право на репродукцію людини в контексті четвертого покоління прав людини	67
Котляр О.І. Забезпечення біженцям та мігрантам рівного доступу до послуг щодо укріплення здоров'я та профілактики захворювань	71
Лізанець Г.Й. Проблемні питання трансплантації органів в Україні та світі.....	76
Малеш П.В. Гендерна ідентичність	81
Менджул М.В. Проблемні аспекти правового захисту ембріона.....	85
Надьон В.В. Правові аспекти укладення договору про надання первинної медичної допомоги	87

Паніна Ю.С. Практика Європейського суду з прав людини у сфері захисту соматичних прав	92
Пішта В.І. Деякі особливості ліцензування господарської діяльності у сфері трансплантації.....	101
Покальчук О. Право на сурогатне материнство одностатевих партнерств в контексті четвертого покоління прав людини	105
Попович Т.П., Телеп Ю.В. Право на клонування: теоретико-порівняльні аспекти	109
Рогач М.О. Етико-правові аспекти сурогатного материнства як альтернативного методу подолання безпліддя	120
Рожкова А.А. Усиновлення дітей одностатевими парами: досвід зарубіжних країн	126
Сенюта І.Я. Договірне регулювання інститут сурогатного материнства як запорука захисту прав людини: окремі аспекти	129
Терешко Х.Я. Цивільно-правова відповідальність за порушення інформаційних прав: окремі аспекти	134
Чепис О.І. Примусове ліцензування як протидія зловживанню патентними правами в умовах пандемії COVID-19	138
Шатохін Б.А. Права колишнього подружжя на забезпечення умов життя спільної дитини у сфері охорони здоров'я як одна із складових змісту договору	145
Фетько Ю.І. Регламентація права на охорону здоров'я у міжнародно-правових актах	147
Явор О.А. Проблеми законодавчого регулювання правового статусу сурогатної матері в Україні	153

ПРАВО НА КЛОНУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ

Попович Т.П.,

к.ю.н., доцент

доцент кафедри теорії та історії
держави і права ДВНЗ «УжНУ»

Телеп Ю.В.,

магістрантка юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»

Унаслідок розвитку новітніх технологій відбуваються значні зміни у правовій сфері. Так, зокрема, модифікація системи прав людини спричинила появу нового четвертого покоління останніх. Права людини четвертого покоління, у тому числі у сфері охорони здоров'я, особливі тим, що вони відображають динаміку суспільного життя і враховують наявні потреби суспільства, встановлюючи нові можливості для реалізації людських потреб, які, безперечно, із плином часу, піддаються змінам. Проте, попри безсумнівно позитивну роль такого розвитку, дані права залишаються неоднозначними та доволі суперечливими, часом, вступаючи в конфлікт із сформованими уявленнями суспільства про певні норми поведінки, а також із релігійними постулатами.

З вищезазначеного слідує, що обрана тема представляє науковий інтерес для дослідників. Однак, не зважаючи на значну кількість публікацій у даному напрямку, котрі з'явилися останнім часом, залишається значний обсяг невирішених проблем та дискусійних тверджень особливо, що стосуються визначення змісту та сприйняття права на клонування.

Перш за все зазначимо, що права людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я ще називають соматичними, тобто такими, які проявляються у можливостях людини розпоряджатись своїм тілом. Вважають, що одним із перших, хто виділив соматичні права в окрему групу є В. І. Крусс. Аналізуючи праці Крусса, дослідники зазначають, що соматичні права важко вписати в існуючі класифікації прав людини, адже дані права спрямовані на захист тілесної і духовної цілісності, одночасно вони включають можливість особи висувати певні вимоги до суспільства, що мають персоніфікований характер. Разом з тим, вчені стверджують, що ядром соматичних прав є право на життя та гідність людини, свободу совісті, право на свободу і особисту недоторканність, котрі є базовими для особистих прав [1, с. 24].

Зазвичай, до прав людини четвертого покоління у сфері охорони здоров'я включають наступні: клонування; евтаназію; застосування допоміжних репродуктивних технологій (штучне запліднення, сурогатне материнство); трансплантацію; зміну статі; одностатеві шлюби тощо.

У розрізі нашого дослідження мова йтиме про одне з найсуперечливіших прав концепції четвертого покоління у сфері охорони здоров'я – право на клонування. Зазвичай, коли говорять про клонування, то розуміють під ним створення нових живих організмів, в тому числі й людини, в штучних лабораторних умовах.

Клонування можна визначити як систему методів, які застосовуються для отримання клонів. Термін «клон», який етимологічно походить від грец. klon – гілка, паросток, пагін, був введений в науковий обіг англійським біологом Джоном Бердоном Сандерсоном Голдейном у 1963 р. З точки зору молекулярної біології – це система способів та прийомів, що застосовуються для отримання клонованої ДНК, або отримання генетично ідентичного матеріалу у великому обсязі. Розрізняють клонування генів, організмів, молекулярне клонування та ін. При клонуванні генів виділяють та багато разів копіюють окремі гени клітини. Цю технологію можна використовувати для отримання великої кількості білка, що кодується цим геном. Такий захід є цінним для фармації, бо дозволяє штучно створити необхідний для організму білок, якщо його природний синтез пошкоджений. При молекулярному клонуванні здійснюється розмноження молекул ДНК у складі вектора, який є плазмідом або фагом (DNA cloning).

Клонування багатоклітинних організмів – це процес пересадки донорського ядра у клітину-реципієнт, активація цього цибриду до поділу, його розвиток поза організмом та трансплантація у матку організму для подальшого розвитку. Воно може бути ембріональне та соматичне. При ембріональному клонуванні донорами ядер є клітини морул або бластоцист, а при соматичному клонуванні – соматичні клітини. Соматичне клонування – більш молодий напрямок порівняно з ембріональним [2].

Клонування людини часто характеризують як процес створення генетично ідентичної копії людини. Термін, як правило, використовується для зазначення штучного клонування людини, яке є відтворенням людських клітин і тканин. Це не відноситься до природного зачаття (ідентичних близнюків) [3]. Для клонування людини необхідно: 1) жіноча яйцеклітина, з якої видаляється власне ядро; 2) клітина донора, що підлягає клонуванню. Ядро цієї клітини трансплантується в яйцеклітину; 3) отриманий у такий спосіб зародок

впроваджується в матку сурогатної матері, тобто жінки, яка погодилася виносити цю вагітність. Народжена у такий спосіб людина і є клоном. Він успадковує в повному обсязі генетичний код донора (генотип).

Проте, слід зазначити, що при такому вузькому, на наш погляд, розумінні клонування втрачається значна частина його змісту, пов'язана із клонуванням органів та тканин людини, мова йде про так зване терапевтичне клонування. Якщо під репродуктивним клонуванням розуміють створення нового організму у лабораторних умовах, то терапевтичне клонування («клітинне розмноження») є тим самим, що й репродуктивне клонування, але з обмеженням до чотирнадцять днів терміном росту ембріона, оскільки протягом перших чотирнадцять днів формуються ембріональні клітини, здатні надалі перетворюватися у специфічні тканинні клітини окремих органів – серця, нирок, печінки, підшлункової залози, зубів та ін. – і використовуватися у медицині для терапії багатьох захворювань. Такі клітини майбутніх органів названі «ембріональними стовбурними клітинами» [4, с. 188-189].

Тобто залежно від поставлених цілей розрізняють клонування, спрямоване на відтворення людської чи інших істот як способу розмноження (репродуктивне клонування), і клонування для медичних цілей (терапевтичне клонування), наприклад, в цілях регенерації органів тієї ж людини або виробництва медичних препаратів. Другий різновид клонування не спрямований на повноцінне відтворення живих істот і методологічно протікає без використання матки-донора.

При цьому значна кількість науковців вважають, що з юридичної точки зору клонування людини вступає у суперечність з найважливішими правами особи, з правом на людську гідність і з правом на цілісність особи. Не потрібно навіть говорити про ті правові проблеми, до яких призведе поява клона людини. Першою ж проблемою стане питання про те, чи буде клон людини суб'єктом права, і якщо так, то чи буде його правосуб'єктність співпадати з правосуб'єктністю оригіналу. Колосальною юридичною головоломкою стане врегулювання відносин між оригінальною особою і її клоном хоч би в тому, що стосується ідентифікації особи, правонаступництва, сімейних відносин і тому подібне [5].

Сьогодні більшість країн світу в тій чи іншій формі заборонило клонування. Зокрема, це стосується Бельгії, Великобританії, Данії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Словаччини, Франції, Швейцарії, Швеції, Японії, які законодавчо врегулювали це питання. Пішла цим шляхом і Україна, прийнявши у 2004 р. Закон «Про заборону репродуктивного клонування людини» [6].

Щодо законодавчого регулювання даного питання в інших державах, то в Австралії та Італії у 2001 р. було прийнято закони про заборону клонування. У той час як парламент Південної Кореї під впливом громадськості ще у 1998 р. ухвалив закон, що дозволяє клонування людської клітини тільки для боротьби з раком та іншими хворобами. Одночасно більшість держав, які підписали Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування досягнень біології та медицини про заборону клонування, стосовно заборони клонування людських істот, ввели кримінальну відповідальність за проведення експериментів у цій галузі: у Франції покарання передбачає до 20 років позбавлення волі, у Німеччині – 5, у Японії – 10 років [7, с. 49].

Тобто у наш час у світі активно поширюється криміналізація клонування людини. Зокрема, такі норми містять кримінальні кодекси Іспанії (1995 р.), Сальвадору (1997 р.), Колумбії (2000 р.), Естонії (2001 р.), Мексики (2002 р.), Молдови (2001 р.), Словаччини (2003 р.). Кримінальний кодекс Франції доповнено нормою, що передбачає відповідальність за клонування згідно із законом про біоетику від 6 серпня 2004 р. [8, с. 151]

Цікавою є ситуація у Німеччині, в якій тривалий час діяли норми, що строго обмежували дослідницьку діяльність із людськими ембріональними стовбуровими клітинами. Зокрема, Закон ФРН «Про забезпечення захисту ембріона у зв'язку з імпортом та застосуванням людських ембріональних стовбурових клітин» від червня 2002 р. загалом забороняв імпорт і отримання ембріональних стовбурових клітин (далі – ЕСК). Проте для заборони імпорту все ж були встановлені винятки, зокрема, для «надважливих наукових цілей»: лінії ЕСК могли бути імпортовані, якщо вони були отримані (виділені) лише з ембріофетальних матеріалів (мертві ембріони) до 1 січня 2002 р. Але вже 11 квітня 2008 р. німецький бундестаг вирішив «пом'якшити» встановлене в попередній редакції часове обмеження, унаслідок чого німецьким дослідникам дозволено імпортувати ЕСК, які були виділені до 1 травня 2007 р., що, безумовно, розширило їхні можливості. При цьому клонування людських ембріонів у Німеччині заборонене, зокрема, у § 6 Закону ФРН про захист ембріона, що діє з 1991 р. передбачено: «Хто своїми діями створює ембріон, який має таку ж генетичну інформацію, як інший ембріон, плід, людина жива чи мертва, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років чи у вигляді штрафу» [9, с. 89].

Аналогічне законодавство має Італія, Данія, Франція та Нідерланди. У Швейцарії заборона клонування здійснюється на конституційному рівні, зокрема, у п. «а» ч. 2 ст. 119 Конституції 1999 року зафіксовано, що всі види клонування і втручання у спадковий

матеріал людських гамет й ембріонів не допускаються [10]. У 2003 р. Палата представників Конгресу США ухвалила закон, за яким клонування, метою якого є як розмноження, так і медичні дослідження та лікування, вважається злочинним і може спричинити 10-річне позбавлення волі та штраф – 1 млн. доларів. Однак у січні 2009 р. кримінальна відповідальність за терапевтичне клонування була скасована [8, с. 151-152].

У свою чергу, у Великобританії у 1990 р. було прийнято Human Fertilization and Embriology Act, згідно з яким «здійснювати злиття клітинних ядер людського ембріона з ядрами, виділеними з клітин тканини іншої людини, ембріона або утробного плоду, для наступної стадії його розвитку забороняється». В його основу покладено доповідь урядової комісії з етичних проблем ембріології. Закон забороняв клонування людини, «якщо для цього використовуються клітини, взяті з тканин ембріона». На випадки, коли донором є дорослий організм, ця заборона не поширювалася.

Вже у 2000 р. Парламент Великобританії зняв законодавчі обмеження з клонування. У грудні того ж року Палата общин схвалила законопроект, який дозволяє використовувати клоновані ембріони людини у наукових цілях. А в січні 2001 р. у Палаті лордів за позитивне рішення проголосували 212 її членів (92 — проти). Проте вже у червні Британське Королівське товариство виступило за заборону клонування людини, за винятком клонування людських клітин з терапевтичною метою [7, с. 49].

У контексті зазначеного варто зауважити, що у деяких країнах світу (в Австралії, Бельгії, Італії, Колумбії, Мексиці, Новій Зеландії, Нідерландах, Румунії, Франції, Швеції, тощо) попри існуючу заборону на репродуктивне – терапевтичне клонування дозволено.

Окрім заборон на національному рівні окремих держав, заборонні норми існують також і на рівні міжнародної спільноти. До прикладу, у 1997 р. було прийнято Загальну декларацію про геном людини та права людини, яка у ст. 11 закріпила неможливість клонування як практики, що суперечить людській гідності [11].

Також у 1997 році було прийнято Конвенцію про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. Відповідно до даного документу втручання з метою видозміни геному людини може здійснюватися лише у профілактичних, діагностичних або лікувальних цілях, і тільки якщо воно не має на меті внести будь-яку видозміну у геном нащадків. Разом із тим, зазначено, що вирощування ембріонів людини для дослідних цілей забороняється [12].

Відтак, у 1998 році рядом держав Європи, з огляду на наукові досягнення у сфері клонування ссавців та побоювання з приводу того, що клонування людей може стати реальною можливістю через розвиток біоетики, медицини та новітніх технологій, було підписано Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування досягнень біології та медицини, стосовно заборони клонування людських істот. У даному документі встановлювалась заборона на будь-яке втручання, котре має на меті створення людської істоти, генетично ідентичної іншій людській істоті [13].

Разом із тим, у 2005 році Генеральною асамблеєю ООН було прийнято Декларацію про клонування людини, у якій зазначалось, що клонування вчинене з метою відтворення людської істоти суперечить людській гідності та не повинно допускатись державами-членами ООН, котрі мають прийняти міри для якнайшвидшого закріплення такої заборони на національному рівні та вжити всіх можливих заходів для запобігання випадкам клонування [14].

На рівні Європейського Союзу питання клонування піднімається у Хартії основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. У даному акті клонування розглядається у розрізі ст. 3, котра стосується права на особисту недоторканність, яке, на думку авторів документу, захищається, зокрема шляхом заборони репродуктивного клонування [15].

У свою чергу, Європейський Суд з прав людини вважає, що недопустимо штучно створювати ембріони з метою подальшого їх використання у наукових цілях [16]. Зокрема, це простежується у рішенні ЄСПЛ «Parrillo v. Italy», яким заявнику заборонили жертвувати свої ембріони, отримані шляхом запліднення, на наукові цілі, з наголосом на тому, що ембріони не можуть бути об'єктами власності, якими особа може вільно розпоряджатись [17].

Суд Європейського Союзу у своєму рішенні «Оливер Брюстле против Greenpeace eV» 2011 р. вказав також на заборону патентування результатів досліджень, котрі були досягнуті шляхом знищення людського ембріону або його використання у якості основного матеріалу [18, с. 139].

При цьому слід наголосити, що зі змісту проаналізованих вище документів випливає заборона саме на репродуктивне клонування, оскільки терапевтичне – не підпадає під ознаки, передбачені цими актами. Тому питання щодо доцільності існування останнього залишається відкритим. Нагальність його вирішення підсилюється і тим, що на національному рівні в окремих державах, як вище зазначалося, терапевтичне клонування є дозволеним.

Якщо ж узагальнювати позиції прихильників заборони клонування, то вони наводять такі аргументи: 1) клонування порушує людську гідність, зводить людське життя до рівня “біологічного матеріалу”; 2) воно відділяє сферу дітородження від правдивого людського контексту подружнього акту; 3) засвідчує брак поваги для людських ембріонів, які будуть знищені, щоб успішно могла відбутися репродукція цього типу (так, при клонуванні вівці Доллі було здійснено 277 спроб, 8 з них доведено до ембріональної стадії, в результаті чого народилася тільки одна вівця); 4) клонування — це радикальна маніпуляція розмноженням людини, при якій порушуються особові відносини між батьками та дітьми, що може призвести до зникнення поняття сім'ї та сімейних стосунків; 5) клонування є недопустимим з огляду на гідність клонованої особи. Кожна людина має право на свою унікальність та неповторність. Її тіло та генотип також є інтегральним елементом гідності й унікальності, тоді як клонована істота — це завжди “копія” когось іншого, що може призвести до втрати власної ідентичності, до відчуття меншовартості; 6) клонування породжує небезпеку суспільної маніпуляції в евгенічному напрямку, вибору “генетично кращих” людей; 7) створення “клонів” живих осіб виключно як джерела для трансплантації органів є зведенням людини до рівня предмету вжитку, що цілковито недопустимо з точки зору християнського персоналізму [19, с. 8].

Однак таке сприйняття права на клонування є доволі однобоким підходом, який суперечить самій сутності науки з одного боку, з іншого ж – знову таки мова йде про оцінку природи репродуктивного клонування. У цілому погоджуючись з баченням дослідників щодо даного виду клонування, вважаємо за необхідне спробувати сформувати можливі корисні результати внаслідок апробації терапевтичного клонування. Перш за все слід відтворити доводи науковців, які підтримують право на клонування в цілому. Так, вони відстоюють особисте право кожного на відтворення, продовження роду, яке є невідокремленою складовою автономії особистості (поряд з такими правами як право на контрацепцію, запліднення в пробірці, штучне запліднення тощо). Технологія переносу ядра соматичної клітини (клонування), на їх думку, є всього лише одним із різновидів механізму виробництва. На їх переконання, заборона на клонування суперечитиме принципу свободи наукових досліджень. За твердженням лауреатів Міжнародної академії гуманізму, моральні та етичні проблеми, породжені клонуванням, не більше тих, з якими люди вже стикались (ядерна енергія, рекомбінатна ДНК чи комп'ютерне моделювання) – вони просто нові [20, с. 73].

Що ж до терапевтичного клонування, коли мова йде про клонування клітин і тканин живих організмів з використанням сучасних молекулярно-генетичних методів, вважаємо, що користь, яку людство отримує і отримуватиме від застосування таких технологій, ніяким чином не порушує людську гідність та не принижує її, адже результати цієї діяльності можуть покращити функціонування науки, медицини, сільського господарства тощо. Особливо значущим є той аспект, який стосується лікувальної діяльності, оскільки неможливо заперечити значення терапевтичного клонування для подолання важких хвороб, таких як рак, діабет, хвороба Паркінсона, Альцгеймера та інших.

Так, яскравим є той факт, що цього року британським науковцям вдалося створити штучні нервові клітини, які в майбутньому можна буде використовувати для лікування людей. Це крихітні чіпи, зроблені з кремнію, на які дослідникам вдалося перенести електричні властивості клітин мозку. Вони відтворили два типи нейронів: нервові клітини з гіпокампа – частини мозку, що відповідає за пам'ять, та клітини, що беруть участь у контролі дихання. Вчені зазначають, що хочуть залучити штучні нервові клітини до лікування хвороб, за яких нейрони дегенерують та відмирають – наприклад, хвороби Альцгеймера чи серцевої недостатності.

Дослідникам з Ізраїлю, у свою чергу, вдалося надрукувати на 3D-принтері живе серце. Матеріалом для серця стали жирові людські клітини, які перетворили на стовбурові клітини серцево-судинного м'яза та поєднали зі сполучною тканиною. Після досліджень серце можна буде використовувати в трансплантології. На думку розробників, в найближчі декілька років виникне можливість створювати будь-який орган для пересадки, враховуючи особливості кожного пацієнта [21].

Отже, очевидно, що науковці намагаються розробити механізми «реставрації» або «заміни» людських органів і тканин із метою збереження та максимального продовження життя людини, а також застосування отриманих у такий спосіб біологічних матеріалів як терапевтичних засобів та медичних препаратів. Цей механізм, що є альтернативним використуваній нині практиці трансплантації органів і тканин від донора (живої чи померлої людини) іншій людині (реципієнту), дає змогу повністю виключити кримінальний «компонент», а також значно підвищити ймовірність приживлення органів і тканин, отриманих унаслідок самотрансплантації. Наразі є позитивні результати терапевтичного клонування клітин, узятих у хворого, котрий потребує імплантації певного органу чи тканини, а також застосування технології отримання стовбурових клітин із пуповинної крові.

Здійснюються й експерименти терапевтичного клонування органів або тканин для самотрансплантації, під час якої клітина, взята в конкретної людини, дає змогу виростити для останньої необхідний орган чи тканину. За словами фахівців, така трансплантація ніколи не призведе до несумісності, тож не потребуватиме застосування спеціальних препаратів, що перешкоджають відторгненню пересаджених органів або тканин, ідентичних за ДНК, та не спричинятиме побічних ефектів [22].

Якщо ж говорити про ситуацію з клонуванням в Україні, то як вже раніше було зазначено, у 2004 році було схвалено Закон «Про заборону репродуктивного клонування людини». Однак терапевтичне клонування залишається поза законодавчою увагою. На думку таких фахівців у сфері медичного права як проф. Стеценко С.Г., проф. Стеценко В. Ю. та доц. Сенюта І. Я., необхідність введення в Україні терапевтичного клонування є незаперечною, однак вони відстоюють доцільність вводити терапевтичне клонування на теренах України поетапно, тобто, спочатку на певний (визначений не часовими рамками, а готовністю суспільства і держави до цього процесу) період, щоб запобігти зловживанням, науковим прорахункам, порушенням етичних і моральних принципів, не допускати цього процесу. Лише згодом, з прийняттям належної законодавчої бази, створенням усіх необхідних органів (наприклад, етико-правового комітету, до складу якого входили б незалежні експерти), які забезпечували б цей процес шляхом розроблення і виконання державних програм з вивчення цієї проблеми, аналізу наукового, практичного, експериментального досвіду зарубіжних країн, враховуючи думки вчених з різних сфер життєдіяльності, а також думку громадськості, зможемо говорити про можливість і доцільність дозволу терапевтичного клонування в Україні [10].

Таким чином, проблематика четвертого покоління у сучасних реаліях набуває глобального змісту та потребує ґрунтовних доктринальних підходів щодо вивчення та аналізу її природи в цілому та окремих її компонентів. Що ж до права на клонування, яке стало предметом цієї наукової розвідки, то вважаємо за необхідне зауважити наступне. По-перше, якщо стосовно доцільності репродуктивного клонування у цілому є спільне бачення, яке зафіксовано у актах як національних, так і міжнародних правопорядків, то потреба терапевтичного клонування або здебільшого відстоюється, або залишається невизначеною (як, до прикладу, в Україні). По-друге, не можна заперечувати той факт, що медицина не стоїть на місці і відповідно вбачає нові перспективи та новітні розробки у напрямку лікувальної діяльності, зокрема, саме у зв'язку із результатами терапевтичного клонування,

котрі можуть допомогти у боротьбі із невиліковними хворобами. Передбачаємо, що розвиток терапевтичного клонування є неминучим та однозначно потрібним для покращення умов життєдіяльності сучасного та майбутніх поколінь. Саме тому слід продовжувати та поглиблювати дослідження, спрямовані на вдосконалення існуючих механізмів здійснення терапевтичного клонування, визначення його меж та процедурних аспектів. Це, у свою чергу, сприятиме створенню та забезпеченню належних умов для реалізації індивідами, при наявних потребах, пов'язаних із загрозами їхньому життю та здоров'ю, права на клонування.

Список використаних джерел:

1. Гончаров И. В. Соматические права: вопросы юридического признания и практика реализации. *Труды Академии управления МВД России*. 2018. № 2 (46). С. 23-25.
2. Тимчук Н.Ф. Клонування. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3585/klonuvannya> (дата звернення 12.03.2020 р.).
3. Martinez B. Scientists clone monkeys using technique that created Dolly the sheep. FOX 61 (en-US). January 25, 2018. URL: <https://fox61.com/2018/01/25/watch-scientists-clone-monkeys-using-technique-that-created-dolly-the-sheep/> (дата звернення 12.03.2020 р.).
4. Міхньова Є. Г. Міжнародно-правові аспекти регулювання клонування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2009. № 83 (Частина II). С. 188-196.
5. Лисокінь А. Правові аспекти клонування людини. *Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик Персонал плюс*. травень 2012. № 21 (478). URL: <http://www.personal-plus.net/478/9234.html> (дата звернення 13.03.2020 р.).
6. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14.12.2004 р. № 2231-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 5. Ст. 111.
7. Короткий Т. Правові аспекти клонування людини. *Вісник Національної академії наук України*. 2002. № 3. С. 46-52.
8. Хімченко С. До питання криміналізації клонування людини. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. Липень 2017. № 4. С. 151-153.
9. Квіт Н. М. Правові межі створення та використання людських ембріонів: порівняння німецького та українського законодавства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 87-92.
10. Стеценко С.Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник / за заг. ред. д.ю.н., професора С.Г.Стеценка. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с. URL: <https://medcoledg.ucoz.ru/Likspr/pravo/medpravoua2008.pdf> (дата звернення 13.03.2020 р.).

